Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Her Şey Yerli Yerinde" Şiiri Üzerine Bir İnceleme

An Analysis about the Poem of "Her Şey Yerli Yerinde" of Ahmet Hamdi Tanpınar

Özcan BAYRAK

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,

Assoc. Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Education,

Department of Turkish Language Education

Elazığ, Turkey

ozcanbayrak@firat.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3392-5021>

Ayşe ÇEVİK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

Graduate Student, Fırat University, Institute of Educational Sciences,

Elazığ, Turkey

cevikayse714@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3739-9118>

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.40226>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2019

Cilt / Volume: 27

Sayfa / Pages: 728-743

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved. www.toplumbilimleri.com

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Her Şey Yerli Yerinde" Şiiri Üzerine Bir İnceleme

Öz: Ahmet Hamdi Tanpınar, çok yönlü bir sanatçı olarak makale, deneme, hikâye, roman, edebiyat tarihi, şiir vb. birçok türde eserler vermiş önemli bir şahsiyettir. Bu türler içerisinde ele alacağımız şiir, Ahmet Hamdi Tanpınar için ayrı bir yere sahiptir. Şiirlerinde yerli sanatçılardan Ahmet Haşim ve hocası Yahya Kemal; yabancı sanatçılardan Valery, Bergson, Baudelaire etkisinde kaldığı başta sayılacak isimler arasındadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, şiirlerinde özellikle rüya, zaman, musiki, ayna, eşya imajları üzerinde durur. Şiirlerine genel bir çerçeveden bakıldığında bu sayılan imajlar doğrultusunda, şiirlerinin hepsinin tek bir şiir olarak algılanabileceği görülecektir. Üzerinde duracağımız "Her Şey Yerli Yerinde" şiirini incelerken yer yer şiire bu noktadan bakılarak sanatçının diğer şiirleri ile bağlantılar kurulacak ve açıklamalar getirilecektir. Yazdığı şiirlerinde bireysel konulara eğilen Ahmet Hamdi Tanpınar his ve hayallerini ön planda tutmuştur. Estetik kaygı ile her zaman mükemmeli yakalama peşinde koşmuştur. Şiirlerinde dış âlemin kendisine yansımalarını aktarmaya çalışmıştır. Bu aktarmalarda "Her Şey Yerli Yerinde" de olduğu gibi eşyaya ve tabiata ayrı bir önem vermiştir. Zaman ile uğraşarak onu farklı şekillere sokmuş ve onu tanımaya çalışmıştır. Zaman mefhumunu birçok şiirinde ana tema olarak işlemiş, bazen överek bazen de ondan çekinerek sırrını çözmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, rüya, zaman, eşya, musiki

An Analysis about the Poem of "Her Şey Yerli Yerinde" of Ahmet Hamdi Tanpınar

Abstract: As a versatile artist Ahmet Hamdi Tanpınar who gave works in many types such as article, essay, story, novel history of literature poetry etc. is an important figure. The poem we handle among these types has a distinct place for Ahmet Hamdi Tanpınar. Local artists Ahmet Haşim and his teacher Yahya Kemal; foreign artists Valery, Bergson, Baudelaire are among the names to be first counted whom he was impressed. Ahmet Hamdi Tanpınar, emphasizes especially images of dream, time, music, mirror, goods in his poems. When it is looked at his poems in general frame, in accordance with these images it will be seen that all of his poems can be perceived as a single poem. While we are analyzing the poem "Her Şey Yerli Yerinde" which we will dwell on, we will sometimes look at the poem from this

point. It will be got in touch with the other poems of the artist and explanations to be given. Ahmet Hamdi Tanpınar who gives same thought to individual topics in his poems gave particular importance to his feelings and dreams. with aesthetic concern He always pursued capturing perfection. He tried to transfer the reflections of oute world on him in his poems. As in "Her Şey Yerli Yerinde" he placed a particular importance to goods and nature in these transfers. Dealing with time, he put it in different shap and tried to get to know it. He handled the concept of time as the main theme in his many poems, he tried to crack the secret of it sometimes with praise sometimes with abstaining.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, dream, time, goods, music

GİRİŞ

Türk edebiyatında kendini en iyi şekilde yetiştirmeyi başarmış ender şahsiyetlerden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar edebiyatın kaynağından beslenerek kendisinden önce yetişen sanatçılardan faydalanmasını bilmiştir. Özellikle Türk edebiyatında önemli yerleri olan Yahya Kemal ve Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kendisini yetiştirerek çizgisini bulmasında önemli katkıları olan sanatçıların başında gelir. Bunu Tanpınar, "Şiirde ve fikirde ilk ve galiba yüzünü gördüğüm son hocam Yahya Kemal oldu. Haşim'i daha evvel okumuş ve sevmiştim,¹ "Yahya Kemal'in üzerimdeki asıl tesiri şiirindeki mükemmeliyet fikri ile dil güzelliğidir. Dilin kapısını bize o açtı"² diyerek belirtir. Onların tasından su içmeyi başarabilen sanatçı, aldıklarını bünyesinde eriterek kendine has bir üslup yaratmıştır.

Edebi kişiliğinde Ahmet Haşim'in sembolizmi, Yahya Kemal'in de şiirdeki mükemmeliyetçiliği sanatçıya fırtınaların ortasında sığınacağı bir liman oluşturmuştur. Dünya edebiyatından da birçok sanatçıyla ilgilenen Ahmet Hamdi Tanpınar özellikle Fransız sanatçılardan etkilenmiştir. Bunlardan Valery, Bergson, Bachelard başta gelen isimlerdendir. Psikanalizin önde gelen isimlerinden Freud'un etkisi de açık bir şekilde görülmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar üzerinde sıklıkla durduğu "rüya" temi konusunda "Rüya meseleleri beni Freud'a ve psikanalistlere

¹ İnci Enginün - Zeynep Kerman, Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, 25

² İnci Enginün - Zeynep Kerman, 2015, 25-27

de götürdüler.”³ Böylece Tanpınar'ın Batı'daki sanatçı, filozof ve psikanalistlerden de faydalanarak kendisini yetiştirmiş olduğu görülür.

Edebi kişiliğinde Klasik Türk edebiyatının mührü bulunan Ahmet Hamdi Tanpınar, Doğu ve Batı edebiyatını kendi potasında birleştirerek özgün ürünler vermeyi başarmıştır. Edebiyata başladığı dönemin durumunu, “Biz şiire başladığımız zaman iki kişi vardı: Yahya Kemal ve Ziya Gökalp: Aruz ve hece. Biz ortadaydık”⁴ diyerek yansıtmaya çalışır ve burada kendi bulunduğu pozisyonunu da belirtir.

Güzel sanatlarla da yakından ilgilenen Tanpınar'ın eserlerinde “Resim onun şiirini besleyen önemli bir epistemolojik kaynaktır.”⁵ Bu yüzden de şiirlerinin geneline bakıldığında bir tablo havası hissedilmektedir. Güçlü tasvir ve kelime oyunları ile bu havayı yakalamayı başarabilmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar şiirde mükemmelin peşindedir ve bu bağlamda, şiirlerini kaleminden ilk çıktığı gibi bırakmamış onlara estetik düzen kazandırana kadar sürekli üzerlerinde oynamıştır. Eserlerini tamamlamak için hiç acele etmemiş en olgun haline gelene kadar üzerinde zaman harcamıştır. Verdiği uzun çabaya rağmen hiçbir zaman “zaman” onun için yeterli gelmemiştir. Bu yüzden şiirlerinin temel ekseninde “zaman” kavramı bulunmaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar “Şiir ve sanat anlayışında Bergson'un zaman telakkisinin mühim bir yeri vardır”⁶ diyerek zaman konusunda Bergson'un üzerindeki etkisini aktarır.

Eserleri arasında şiirlerinin sayısı fazla olmamakla birlikte bunlar çok başarılıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar eserleri konusunda çok fazla eleştirel olan bir sanatçı kişiliğine sahip olduğu için bu sayının az olması şaşırtıcı gelmemektedir. Sanatçının eleştirelilik konusunda günlüğünde, kendime nasihatler diye saydıkları arasında “ – Sanatkârın kendisini tenkidi intihar şekline gitmemelidir”⁷ sözü de dikkate şayandır.

Ahmet Hamdi Tanpınar yakından ilgilendiği güzel sanatlarla şiiri “Şiir, güzel sanatlar içinde maddesinin tabiatı itibarıyla başlı başına bir hususiyet teşkil eder”⁸ diyerek ayırır ve bunu aralarındaki malzemenin farklı oluşuna bağlar. “ Şiirin güzel

³ İnci Enginün - Zeynep Kerman, 2015, 28

⁴ Turan Alptekin, Bir Kültür, Bir İnsan, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1975, 19

⁵ Ali İhsan Kolcu, Zamana Düşen Çılgılık, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 242

⁶ İnci Enginün - Zeynep Kerman, 2015, 28

⁷ İnci Enginün - Zeynep Kerman, 2015, 233

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, 14

sanatlar arasında garip bir talihi vardır. Örgüsünü veren malzeme -yani lisan – itibarıyla hemen herkes için olan bu sanat, gene bu yüzden hudutları en dar olan sanattır.”⁹ Güzel sanatların diğer dallarındaki malzeme farklılığı, onları şiirden ayırarak hudutlarının daha geniş olmasını sağlar. “Yalnız şiirdir ki yazıldığı lisanın malıdır. O lisanda okunmak şartıyla güzelliklerine sahiptir, vardır. Çünkü şiir dilin özüdür, kokusudur, lezzetidir, musiki kabiliyetidir, yahut bunlardan doğan hususî bir şekildir”¹⁰ diyerek Tanpınar şiirin bulunduğu dildeki bağlayıcılığını ve sınırlılıklarını aktarır.

Dil insanları bağladığı kadar da ayırıştırır. Aynı dili konuşan insanları birbirine bağlar, farklı dildeki insanları ise ayırıştırır, çünkü dil ortak kodlar sistemidir. Şiir de dil ile oluşturulduğu için büyük oranda kendi sınırları içerisinde anlaşılır ve kabul görür. Her ne kadar şiirde ortak olan duygu olsa da dilde bir ayrım söz konusu olur. Bunun şiirde ortaya çıkardığı sonuç ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da ifade ettiği gibi “Şiir yazıldığı dilin içindedir”¹¹ şeklinde görülür.

Ahmet Hamdi Tanpınar nesrin yanında da şiiri ayrı bir yere koyar. Bunu “Şiir bir söz sanatıdır, fakat ölçü fikri vardır; ölçülü sözdür. Dilin hususi tasarrufudur; bazı kaidelerin tasarrufu ile yapılmıştır. Şiirin âhengi, birtakım zaruretlerin içinden geçer. Şiir, nesrin dışında bir söz sanatıdır. Mükemmeliyet şartının önde yürüdüğü bir söz sanatıdır. Yani, mânâyı ikinci plâna alıyoruz ve mükemmellik fikri, boşalan yere geçiyor”¹² sözleriyle ifade eder.

Buradan Ahmet Hamdi için şiir ile nesrin arasındaki o ince çizgiyi yaratan noktalardan birinin nesirde mana kaygısı, şiirde ise mükemmeliyet kaygısı olduğu anlaşılmaktadır. Şiir az söz ile çok şey anlatmaya çalışır ve bunu da en az çaba ile kendini yormadan, içinden geldiği gibi ve belirli kurallar çerçevesinde yapar. Şiirde anlatılmak istenen düşünce ya da görüş değildir, önemli olan duygunun ifadesidir. Duygu ve hayaller için gece ya da gündüz hiç fark etmez, uygun saat mefhumu yoktur. Bundan dolayıdır ki şiire duyulan belirli bir ihtiyaç zamanı yoktur. Duyguların vurduğu saatte kalp ritmi hızlanır. İşte şiir duyguların bu zor zamanında onların yardımına koşar.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 40

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 40

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 41

¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Dersleri, (Hazırlayan: Abdullah Uçman) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, 51

"Şiir kendisi için, roman hayat ve insan içindir diyebiliriz."¹³ Nesir zihin işçisidir ve hayata dokunur, şiir ise tam bir duygu işçisidir yani insanın içine dokunur. "Şiirlerinde 'hayal eden' Ahmet Hamdi Tanpınar, romanlarında, daha çok 'düşünen adam' dır."¹⁴ Şair ve romancı kimliklerinin ise kendisindeki ilişkisini "Denilebilir ki romancıyla şâir bende aynı evde oturan ve birbirlerini az çok rahatsız eden, bazan da yardım eden, birbirleriyle geçinmeye mecbur iki kardeş gibidir"¹⁵ sözleriyle ifade eder.

Her sanatçının evrensele ulaşma, sınırlarını aşma, her yerde tanınıp sevilme arzusu vardır. Fakat duyguların bütün insanlar için ortak olduğu kabul edilse de duyguları oluşturan bir de geçmiş vardır. Geçmiş duygulara şekil verir ve onları besler, büyütür, kendi mührünü vurur. En özgün ifadeyle duyguların şiire yansımaları ile can bulur. Bu yüzden şiir sadece kendi çerçevesinde ve kuralları dâhilinde kabul görür ve anlaşılır. Tanpınar bu konuda "Tercümesi ile sevilen şair hemen hemen yoktur."¹⁶ "Bir roman, tek bir tercüme ile on beş günde sahibini tanıtır"¹⁷ der. Bu durum güzel sanatların diğer dallarıyla uğraşan sanatçılar için de söz konusu olabilir. "Fakat bir şairin bu şöhreti kazanması imkânsızdır."¹⁸ "Buna mukabil yaşadığı memleketin dışında şöhretini yapan tek şair yoktur. Hiç bir millet, büyük bir şairini başka bir milletin yardımıyla tanımamıştır. Şiirde şöhret, yerinde teşekkül eder."¹⁹ Çünkü şiir oluşturulduğu milletin duygularından kopmuş aynı tarihi ve aynı acıları yaşamış, aynı zincirler ile bağlanmış bir toplumun malıdır. Tercüme bir şiir tıpkı yama gibi bulunduğu yere ait değildir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'da "zaman" kavramının yanında "rüya, ölüm, sevgi, tabiat" kavramları da şiirlerinin en temel malzemeleri arasında yer almıştır. Hocası Yahya Kemal gibi hep mükemmeli yakalama peşine düşmüştür. Farklı vezin türlerinde şiirler kaleme alan "Tanpınar, şiirindeki estetik kaygıları yaşamının sonuna kadar korumuştur."²⁰ İnceleyeceğimiz "Her Şey Yerli Yerinde" adlı şiiri de bu kaygı çerçevesinde ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sanat poetikasını yansıtır tarzda bir eseridir.

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar (1977), Yaşadığım Gibi, (Hazırlayan: Birol Emil), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, 323

¹⁴ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı 3, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul, 1978, 238

¹⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşadığım Gibi, (Hazırlayan: Birol Emil), 324

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 41

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 41

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 41

¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 42

²⁰ Ahmet Oktay, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, 1248

"Her şey yerli yerinde; havuz başında servi

Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan,

Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan.

Sarmaşıklar ve böcek sesleri sarmış evi."²¹

Tabiatın yaradılışında bir nizam bulunmaktadır. Güneş bulunması gereken yerden ne ileride ne de geridedir. İlkbaharın ardından yaz, yazın ardından sonbahar ve kış gelmekte, bu nizam değişmemektedir. İnsanın yapısında da bu denge ve düzen bulunmaktadır. Vücudun dengesi için kolların ayrı, bacakların ayrı işlevleri vardır ve vücudu dengelerler. İşte bu nedenledir ki insanoğlu kendisinde kurulu olan bu düzen halini dışarıdan da bekler. Zaten tabiat da doğal hali ile bu duruma aykırı değildir. Şair şiirinde bu beklenti durumunu aktarmış ve bu düzeni anlatan "Her Şey Yerli Yerinde" başlığını seçerek şiirine başlamıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar ilk önce şiirin başlığı ile zihinde bir düzen oturtmaya çalışır. Bu başlığı okuduğunda okurun kafasında şu sorular oluşabilir;

- Nasıl bir düzen?
- Tabiat düzeni mi?
- İç düzen (psikolojik) mi?

Bu sorulardan cevap ister tabiat düzeni isterse iç düzen olsun sanatçı yine de amacına ulaşacaktır. Çünkü Ahmet Hamdi Tanpınar rahatlama hissini uyandırmak istemektedir ve bunu da her iki şekilde de elde etmiş olacaktır.

İlk mısrada sanatçı vermek istediği duyguyu (rahatlama hissi) pekiştirmek adına koyduğu başlığın sözlerini aynen tekrar ederek şiire başlar. Şiirin ilk dördlüğünde Ahmet Hamdi Tanpınar sanki bir tablo çizer. Şiir okumak isteyen bir okur için bu ilginç olabilir. Fakat "Tanpınar'da kalemin ne zaman fırça, fırçanın da ne zaman kalem olduğu belli değildir."²²

Tasvir gücüyle sanatçı, kelimeleri kullanarak her şeyi yerine yerleştirmeye başlamıştır. Şairin seçtiği kelimelerin hiç biri sıradan değildir. "havuz" kelimesinin ilk akla getirdiği şey sudur. Su ise sakinliği, sükûneti ve huzuru verir. " Şiir bir nevi

²¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, 43

²² Ali İhsan Kolcu, Zamana Düşen Çılgılık, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 245

sükûnetin çocuğudur ve ancak onu bulduğu zaman ruhaniyetini kazanır, kendi kendisi olur"²³ diyen Ahmet Hamdi Tanpınar, bu şiirde bir düzen oluşturmuş ve sükûneti yakalamıştır. Havuzun başındaki "servi" yeşili, gölgeyi, serinliği anımsatır. Ahmet Hamdi Tanpınar şiirin ilk mısrasında her şeyin yerli yerinde olmasından hoşnutluk duymuş ve bir serinlik ve rahatlık hissetmiştir.

İkinci mısradaki "gıcırdayan dolabın" farklı çağrışımları vardır. Dolap hüviyetiyle eşyayı; gıcırta hüviyetiyle ise ses, zaman ve eskimişliği çağrıştırmaktadır. Ayrıca şairin burada dolap kelimesini seçmesi de ilginçtir. Çünkü dolabın bir saklama ya da biriktirme özellikleri akla gelince kelime daha da dikkat çekici olmaktadır.

Dilin eşyası, malzemesi kelimedir. Kelimeler şiir ile insan arasında bir köprüdür. Duygular, kelimeler kullanılarak şiire aktarılır. Kelimeler bir nevi ifadenin ve duygunun hizmetçisidir, insan ne verirse sorgusuz ve sualsiz iletir. Üçüncü mısrada Ahmet Hamdi Tanpınar uykuyu şiire sokar ki bu da "rüya" imgesinin geleceğinin habercisidir. Gece uykuyu, uyku da rüyayı beraberinde getirir. Uyku rüyaya açılan sihirli bir kapıdır. Uyku aynı zamanda yarı ölüm halidir. Rüya ölüm ile hayat arasındaki o ince çizgiyi verir.

Dördüncü mısradaki "sarmaşık" bir kapsama, çevreleme, kalıba sokmaktır. Sanatçının mükemmeliyetinde şekil de önemlidir. İşte burada sarmaşıktan kast edilen şiirde şekildir. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Şekle inanıyorum, çünkü kurduğu zaruretlar ve getirdiği zorluklarla o bana, kendimi tahakkuk ettirmek imkânını veriyor. Onu ararken kendimi buluyorum. O beni ayıklıyor, temizliyor ve derinleştiriyor. O benim hareket sahamdır" diyerek şeklin kendisi için önemini belirtir. Şekil olarak kullandığı sarmaşık imgesini birçok şiirlerinde görmek mümkündür. Bunlardan birkaç örnek verecek olursak;

"Kökü bende bir sarmaşık

"Uzak, çok uzağınız şimdi ışıktan

Olmuş dünya dönmekteyim,

Çocuk sesinden, gül ve sarmaşıktan

Mavi masmavi bir ışık

Dönmeyen gemiler olduk açıktan

²³ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, 2005, 24

Ortasında yüzmekteyim" ²⁴

Adımızı soran, arayan var mı" ²⁵

Ahmet Hamdi "böcek sesleri" ile ritmi ve melodiyi vermek ister. Ritim doğanın her yerinde vardır ve elbette şiirin içine kadar işlemiştir. "Sesten çok bahsettim, çünkü insan biraz da sesidir. Bütün mesele dili bir sesin kendisi, yahut kendi sesi yapmaktır" ²⁶ diyen Tanpınar sesi kullanma sebebinden bahseder.

Ev insanın koruyucusudur, saklı cennetidir, özelidir. İşte şiirdeki "ev" dildir. Dil bir milletin kültürüdür, ruhudur, sese dökülmüş varlığıdır. Milletlerin yok olması için en başta dilini kaybetmiş olması gereklidir. Bunun nedeni ise dilin kültürün taşıyıcısı olmasıdır. Dilin yok olduğu noktada geçmiş ve ortak tarih unutulmuş demektir. Bir milleti ne baskı ne de savaşlar bitirir, bağları olan dilinin silindiği noktada o millet bitmiş durumdadır. Çünkü artık ortak bir nokta kalmamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar burada dilin önemini göstermeye çalışmıştır.

"Her şey yerli yerinde; masa, sürahi, bardak,

Serpilen aydınlıkta dalların arasından

Büyülenmiş bir ceylan gibi bakıyor zaman

Sessizlik dökülüyor bir yerde yaprak yaprak." ²⁷

Ahmet Hamdi Tanpınar birinci dörtlükte bahsettiği dış âlemdeki tabiat düzeninden ikinci dörtlükte iç âlemindeki düzene ve uyuma geçer. Birinci dörtlükteki dışarıdaki havuz içeride sürahi olmuştur servi ise bardak hüviyetine bürünmüştür. Nasıl ki havuzdaki su serviye sular ise sürahideki su da bardağa dökülür. Her ikisi de rahatlamaya işaret eder.

"Şiir, kendi içimizde kâinatı bulmak sanatıdır." ²⁸ İnsanın iç âlemindeki duyuları dış âlemin içine yansımalarıdır. Yani dış âlemin içe yansımaları dalların

²⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 23

²⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 32

²⁶ İnci Enginün - Zeynep Kerman, Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa, 2015, 27

²⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 43

²⁸ Ahmet Miskioğlu, Tanpınar'dan Notlar, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, 63

arasından serpilen aydınlıktır. Bu yansımalar insanda duygu halinde yerini bulur. İnsanın tamamen dış âlemden kopmadığını, iç ve dış âlemin birbiri ile ilişkili olduğunu gösterir. Çünkü "Sanat **ben** ile **kâinat** arasında gidip gelmektir."²⁹ Su akıstır, yansıtır; su akıştır, akış ise zamandır. Zaman hiç durmadan akar. Bu tarz bir anlatım parnasyen bir bakış içermektedir. Sanatçının plastik sanatlara da ilgili olması onu bir nevi kelimelerle resim yapmaya zorlamıştır, bunu burada da gördüğümüz gibi en güzel şekilde başarabilmiştir.

Büyü bilincinin durmasına ve yapılanların farkında olunmayıp dışarıdan gelen emirlere itaat etmeye neden olur. Yani idrak ve iradenin durduğunun, işlemeyip pasif kaldığının göstergesidir. Zaman burada büyülenmiştir, kendi isteği dışında bütün güzelliği ile akıp gitmektedir. Bu durdurulamazlık onun güzelliğini inkâra sebep olamaz. Her şeye rağmen ona bir hayranlık söz konusudur. Ahmet Hamdi Tanpınar burada büyülenmiş bir ceylan hüviyetine soktuğu zamanı bir başka şiirinde şöyle ifade eder:

"Asılmış bir zümrüt gibidir hayat

Sonsuzluk ısıtır güzel kavsimde

Susamış bir ceylan gibi zaman!"³⁰

Zaman burada yine ceylan olmuştur. Zaman susuzdur, doyumsuzdur. İçmekten bıkmaz hayatı. İnsanı, eşyayı, tabiatı kapsar ama hiçbir zaman da onların emrine girmez. Hoyrat ve güzeldir. Belki de güzelliği hoyratlığındandır, çünkü tutulamayan zamanın yerine asla başka şey konamaz. Bulunulan zamanın aynısı bir daha yakalanamaz. O insan artık ne olduğu kişi ne de zaman o eski zamandır. İnsanın da kendisine kattığı ve eskittiği şeyler vardır, zamanın da.

Zaman sessizce hayatın içinden akıp gider, tıpkı bir su gibi. Belki de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın havuz, sürahi, bardak kavramlarının çağrıştırdığı su imgesinin üzerinde durmasının nedeni de budur. Suyun akışı gibi zamanın akışı da vardır ama bir farkla: Su akışında bir ritim vardır ama zaman kendini tıpkı bir ruh gibi

²⁹ Ahmet Miskioğlu, Tanpınar'dan Notlar, 2015, 65

³⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 27

gizleyerek akıp gider. Ruhun bedene bağlılığı gibi zaman da bulunduğu ana bağlıdır, o noktadan çıktığı anda bir daha o ana dönüşü yoktur.

Ahmet Hamdi Tanpınar "zaman" imgesini birçok şiirinde kullanmıştır;

"Hiç akmayan bir zaman nehrinin sularında"³¹

"Ey bitmek bilmeyen hıncı zamanın"³²

"Göğsünde kanayan bir zaman gülü"³³

"Biz, zaman kırıntıları,

Zaman sinekleri, (...)

Zaman çemberi"³⁴

"Zaman böceği, kafamızda her an başka kalıba girer"³⁵ diyen Ahmet Hamdi Tanpınar'da yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere "zaman" imgesi farklı kelimelerle bağlantılar kurup değişik çağrışımlar oluşturmuş ve başka kalıplara girmiştir.

"Biliyorum gölgede senin uyuduğunu

Bir deniz mağarası kadar kuytu ve serin

Hazların âleminde yumulmuş kirpiklerin

Yüzünde bir tebessüm bir ağır öğle sonu"³⁶

Ahmet Hamdi Tanpınar için mağaranın ayrı bir yeri vardır. Ölümünden az zaman önce "Antalyalı Genç Kıza" yazmış olduğu mektupta şunları söyler: "

³¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 35

³² Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 46

³³ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 66

³⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 73

³⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, Yaşadığım Gibi, (Hazırlayan: Birol Emil), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, 329

³⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 43

Güvercinlik denen deniz mağarasını gördüm. Bu mağara suyun hücumuyla açılıp kapanan aydınlığıyla benim için mühim bir şey oldu. Dedğim gibi gördüklerimi henüz gerçek bir keşif hâline getirecek seviyede değildim. Fakat estetiğimin temeli olan rüya fikri biraz da bu mağaraya bağlıdır."³⁷

Rüya fikrinin çıkış noktasını biraz da bu mağaraya bağlayan Ahmet Hamdi Tanpınar üçüncü dörtlükte "sen" zamirini şiirinde kullanır. Buradaki "sen" serin bir gölgede uyumaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın haz âlemi olarak bahsettiği yer ise rüya âlemidir. Bu rüya âlemindeki mutluluk somut âlemdeki "sen" zahirinin yüzünde bir tebessüm olarak belirmiştir. "Şair, rüyalarla bilinçaltına ve bilinçdışına ulaşmayı amaçlar."³⁸ İnsan rüyalarında bilinçaltı ile tanışır ya da karşılaşır. Orada ise asıl kendisi vardır, bilmediği sırlarına ulaşır ve tam olarak benliğini bulur.

"Belki rüyalarıdır bu taze açmış güller,

Bu yumuşak aydınlık dalların tepesinde,

Bitmeyen aşk türküsü kumruların sesinde,

Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner."³⁹

"Tanpınar'da rüya realiteyi yorumlama biçimidir. Onu kendi ihsaslarının mayasıyla yoğurur ve ona istediği kıvamı verir. Bunu bilinçli olarak yapar. Rüyanın aynasında bütün gerçek durumlar, nesne ve şekiller, sesler ve renkler gerçekliklerini başka bir biçimde ortaya çıkıncaya kadar terk ederler"⁴⁰ Birinci mısradaki Ahmet Hamdi Tanpınar taze açmış gülleri kendi somutluğundan çıkararak soyut olan rüya ile eşleştirmiştir ve ona yeni bir biçim kazandırmaya çalışmıştır. Rüya âleminin güzelliğini taze açmış gülün güzelliği ile pekiştirmiştir.

Üçüncü mısradaki bir uyum ve melodi hissedilir. Karşılıklı çağrışım yaratan kelimeler şunlardır;

Kumru > Aşk

Ses > Türkü

³⁷ Enginün - Zeynep Kerman, Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, 25

³⁸ Ahmet Evis, Ahmet Hamdi Tanpınar Şiirlerinde Varoluşsal Problem ve Yalnızlık, SUTAD, Bahar 2017; (41), 202

³⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 43

⁴⁰ Ali İhsan Kolcu, Zamana Düşen Çığlık, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 165

Burada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ne kadar doğru kelimeler seçtiği ve çağrışımsal olarak kelimelerin gücü ortadadır. Bu kelimelerin geneli bir melodi havası vermektedir. Zaten "Şiir dilin bir ritmin etrafında toplanmasıdır."⁴¹ Ahmet Hamdi Tanpınar musikideki sesi, şiirde kelimelerin çağrışım gücü ve hislerle vermeye çalışır. "Musikideki sesle şiirin sesinin farkı: Bir göle çakıl taşları atalım, birer birer dibine düşer; gül yaprakları atalım, yüzer. İşte ses böyle..."⁴² Musikideki ses gölün yüzündeki gül yaprakları gibidir ilk bakışta göze çarpar fakat şiirdeki ses gölün dibindedir onu fark etmek için bir çaba gereklidir. İlk bakıldığında çakıl taşları gölün dibinde görülmez. Fakat bu demek değildir ki çakıl taşları gölün içerisinde yoktur. Çakıl taşlarını görmek için biraz emek ve biraz da dikkat gereklidir. İşte şair de sesi şiirin içerisine saklar, sadece görmek isteyen onu görür.

Ahmet Hamdi Tanpınar'da rüyalar sır perdesinin aralandığı yerlerdir. "Rüya onda bütün hazırlayıcıları ile mevcuttur. Bu ister resim, ister musiki isterse tabii bir tablo olsun şiirin vücuda gelebilmesi için rüya halinin oluşması gerekir."⁴³ İnsan orada kendi bilmezleri ile karşılaşır, sırlarına vakıf olur ve aydınlanır. "Tanpınar'ın şiiri çoğu zaman boşluktan, olumsuzluktan yola çıkarak varlığa, esenli bir evrene açılır. Örneğin rüyada gerçeği ele geçirir, gecenin karanlığında ise aydınlanmayı."⁴⁴ İnsanlar iç dünyalarının yansımalarını tabiatta arama ihtiyacı duyarlar. Zaten tabiat büyük insan, insan ise küçük bir tabiattır. Hep insan kendini, kendi gerçeğini arama eğilimindedir. Bilme ve öğrenme isteği insanın doğasında bulunur. Aydınlık görünmezleri görünür kılmaktadır. Rüyalar insana bilinmezlerini bildirdiği gibi aydınlık da güllerin kendi gerçekliğini rengini bildirir ve onları daha açık hale getirir.

Rüyalarda bastırılan duygular ya da unutulmuş anılar nasıl ki gün yüzüne çıkar, kendilerini hatırlatır ise eşyalar da tıpkı rüyalar gibi yaşanan anıları hatırlatma konusunda işlev görmektedir. Rüyalar ile eşyalar biraz farklıdır rüyalar soyuttur fakat insanı konuşturur, eşyalar ise somuttur ve dilsizliği ile insana kendini anlatmaya çalışır. Hayat boyunca ilişki içerisinde olunan eşyaların hepsinde insan bir parçasını bırakmıştır. Ahmet Hamdi burada eşya, rüya ve tabiatı bir noktada yani duyguda birleştirmiştir.

⁴¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Dersleri, (Hazırlayan: Abdullah Uçman) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, 52

⁴² Ahmet Miskioğlu, Tanpınar'dan Notlar, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, 57

⁴³ Ali İhsan Kolcu, Zamana Düşen Çığlık, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 223

⁴⁴ Ece Korkut, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiir Dili ve Evreni, Edebiyat Fakültesi Dergisi, C:26, Sayı:1 Haziran, 2009, 133

"Her şey yerli yerinde bir dolap uzaklarda
Azapta bir ruh gibi gıcırıyor durmadan,
Bir şeyler hatırlıyor belki maceramızdan
Kuru güz yaprakları uçuşuyor rüzgârda."⁴⁵

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiirin başında kurduğu ve tasvir ettiği düzen şiirin son dördlüğünde hala durmaktadır. Fakat Ahmet Hamdi Tanpınar rahatlama hissini verememiş ve huzuru yakalayamamıştır. İlk dördlükte hissedilen canlı ruh burada biraz azap çekmektedir. Dış dünya ile iç âlemin uyumsuzluğu acı, sıkıntı ve keder vererek iç âlemde azapta bir ruh halini almıştır. Azaptaki ruh pişmanlıklar içerisinde bulunur. Yaptıklarından veya yapamadıklarından pişmandır. Azaptaki ruh için dünya hali bitmiştir. Ne bu dünyada ne de diğer âlemde bulunamamaktadır ve Araf'tadır. Bağırmaclarını ve çığlıklarını kimseler duymaz. Sadece kendi acıları ile baş başadır.

Birinci dördlükte hissettirilen tazelik ve canlılık burada durgun bir hal almış ve ruhanileşmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar dolabın gıcirtısı ile cansız olan eşyaya hem bir ses yani konuşma hem de bir zaman yani eskimişlik hissi vererek eşyayı tabiat ve insan ile iletişime geçirmeye çalışmıştır. Bu iletişimde verilmek istenen şey ise huzursuzluk hissidir. Eşyanın ve ruhun azapları geçmiş anımsamalarından kaynaklanmaktadır. Yaşanılanlar hem insan hem de eşya içindir ve ortak geçmiş her ikisinde de hatırlandıkça azap vermektedir. Geçen zamanın arkasından sadece kuru güz yaprakları kalmıştır. Pervasızca rüzgârın uçurduğu zaman artık sadece geriye anıları bırakmıştır. Rüzgârın yaprakları alıp savurduğu, götürdüğü gibi zaman da insanın ömrünü alıp götürmüştür.

SONUÇ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bütün şiir anlayışını yansıtan "Her Şey Yerli Yerinde" adlı şiirde sanatın birçok dalı yer almaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar kelimelerle resim çizmiş, türküler söylemiş ve şiirler okumuştur. Edebiyatın malzemesi olan dili sese ve fırçaya çevirerek iç ve dış âlemi anlatmaya çalışmıştır.

⁴⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, Bütün Şiirleri, 2017, 43

Dış âlemdeki eşyayı, tabiatı ve hayvanları kendini ve hissettiklerini anlatmak için aracı olarak kullanmıştır. Burada aracı olarak kullandığı hayvanlar böcek ve kumrudur. Bu hayvanları sanatçı birer imaj olarak vermiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar için bunların gerçek anlamlarından çok verdiği çağrışımlar önemlidir. Aynı durum şairin kullandığı eşyalar için de geçerlidir.

Ahmet Hamdi Tanpınar zaman ile gizli ya da açık bir mücadeleye girmiş zamanı farklı şekillere sokarak onu yenmeye çalışmıştır. Güçlü bir düşmanına hayranlık duyar gibi bazen zamanı vahşi ama güzelliği ve zarafetiyle hayran olunacak bir şekle bürüyerek ceylana benzetmiştir. Zamanın eşyanın üzerinden geçmesini anımsatan gıcırdayan dolaptan tekrar tekrar söz etmesi de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın zaman ile verdiği mücadelenin önemini gösterir.

Şiirin ortalarında duygu yoğunluğu yaşanmış bir parça huzura varıldığı hissi uyanmıştır. Fakat Ahmet Hamdi Tanpınar bir düzen tasvir ederek başladığı şiirinde bu huzuru yakalayamamış, şiirin sonunda ıstırap ve azap çeken bir ruh ile baş başa kalmıştır.

KAYNAKÇA

Alptekin, Turan(1975), Bir Kültür, Bir İnsan, Nakışlar Yayınevi, İstanbul.

Enginün, İnci - Kerman Zeynep (2015), Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Evis, Ahmet (2017), Ahmet Hamdi Tanpınar Şiirlerinde Varoluşsal Problem ve Yalnızlık, SUTAD, Bahar 2017;(41):195-212.

Kabaklı, Ahmet (1978), Türk Edebiyatı 3, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul.

Kolcu, Ali İhsan (2002), Zamana Düşen Çılgılık, Akçağ Yayınları, Ankara.

Korkut, Ece (2009), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiir Dili ve Evreni, Edebiyat Fakültesi Dergisi Cilt:26, Sayı:1 Haziran.

Miskioğlu, Ahmet (2015), Tanpınar'dan Notlar, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Oktay, Ahmet (1993), Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977), Yaşadığım Gibi, (Hazırlayan: Birol Emil), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2004) Edebiyat Dersleri, (Hazırlayan: Abdullah Uçman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2005), Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2017), Bütün Şiirleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.